

2006. – Вип. 11. – С. 90-96.
11. *Дністрянський М.С.* Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Автореф. дис. доктора географічних наук. – К., 2005. – 33 с.
 12. *Дорошенко Д.І.* Нарис історії України в 2-х томах. - Том 1. – (до половини 17 ст.). – Мюнхен, К.: Дніпрова хвиля, Глобус, 1991. – 232 с.
 13. *Кабузан Н.В.* Украинское население Галиции, Буковины и Закарпатья в конце XVIII-30-х годах XX в. (Этнотомографическое исследование): Авторефер. дис...к.и.н.. – Москва, 1986. – 23с.
 14. *Козак Д.* Етнічна історія Волині й Галичини в Ранньоримський час // Археологічні дослідження Львівського університету, 2005. - Вип. 8. – С 322-345.
 15. *Костащук І.І.* Географічні особливості формування національної структури населення в етноконтактних зонах (на прикладі Чернівецької області): Автореф. дис. кандидата географічних наук. – Чернівці, 2006. - 20 с.
 16. *Круль В.* Ретроспективна географія поселень Західної України: Монографія. – Чернівці: Рута, 2004. – 382 с.
 17. *Круль В.П.* Ретроспективно-географічний аналіз поселень Західної України: Автореф. дис. доктора географічних наук – Київ, 2006. – 32 с
 18. *Круль В., Гищук Р.* Ретроспективний аналіз етнічної структури населення Галичини // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: географія. – Тернопіль. – №2. – 2006. – С. 3-12.
 19. *Лозинський Р.М.* Етнічний склад міського населення Галичини (історико-географічне дослідження): Автореф. дис... кандидата географічних наук. -Львів, 2000. – 17 с.
 20. *Лозинський Р.* Етнічний склад населення Львова. – Львів, 2005. – 358 с.
 21. *Моця О.П.* Карпати у X-XIV століттях // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т.1. – С.341-360.
 22. *Пелецишин М.А., Конопля В.І.* Східнокарпатський регіон у первісності (кам'яний вік) // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т.1. – С. 31-114.
 23. *Приходнюк О.П.* Східні Карпати у VIII-IX // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т.1. – С. 309-340.
 24. *Сиреджук П.С.* История заселения Галичской земли в 14-18 вв.: Автор. ... к.и.н. – Львов: ЛГУ им. И.Я. Франко, 1989. – 16 с.
 25. *Шабашова Л.Ю.* Суспільно-географічні аспекти трансформації етнічної структури населення (на прикладі Закарпатської області): Автореф. дис. кандидата географічних наук. -К, 2005. – 18 с.
 26. *Юрій М. Ф.* Етнологія: навчальний посібник. – К.: Дакор, 2006. – 360 с.
 27. *Яковчук О.В.* Класифікаційний аналіз дисертаційних суспільно-географічних досліджень в Україні за період 1992-2006 рр. // Географія в інформаційному суспільстві. Зб. Наук.праць. У 4-х тт.. – К.: ВГЛ Обрії, 2008. – Т.ІІ. – С. 90-92.

Summary:

Hyshchuk R. THE FORMATION STAGES OF THE PRIMITIVE NETWORK OF IVANO-FRANKIVSK REGION SETTLEMENTS.

The author considers the formation issues by ethnic groups of the primitive network of Prykarpattya settlements according to the stages of its settling in retrospective review.

Надійшла 29.09.2008 р.

УДК 91.4(091)+91.4(100)

Михайло ПОТОКІЙ

НЕЗАВЕРШЕНА ЕКСПЕДИЦІЯ ЕДУАРДА ТОЛЛЯ

(До 150-річчя від дня народження)

Історія Арктики та Крайньої Півночі багата несподіваними відкриттями та не відгаданими загадками. Багато мореплавців і дослідників, починаючи від новгородських поморів і завершуючи численними сучасними добре оснащеними науково-дослідними експедиціями, намагалися проникнути якомога далі на північ, розгадати природу Північного Льодовитого океану і підкорити її. Із найбільш відомих слід назвати експедиції російських (різні загони Великої Сибірської чи Другої Камчатської експедиції середини XVIII століття, експедиції Анжу і Врангеля – у першій чверті XIX століття) норвезьких (Нансен і Амундсен у кінці XIX і на початку XX століття) та шведських (Норденшельд, кінець XIX століття)

полярників, а також британських (зникла без вісті експедиція адмірала Франкліна та 50 організованих для її пошуків експедицій, у ході яких була знайдена не тільки уціліла рештка експедиції Франкліна, а й відкрито Північний магнітний полюс, досліджено майже всі острови Канадського Арктичного архіпелагу) і ряду американських експедицій, в тому числі – Пірі та Кука (початок ХХ століття).

Перебіг багатьох експедицій та історія дослідження й відкриття у Арктиці та басейні Північного Льодовитого океану детально описані як у колишній радянській історико-географічній літературі, так і в творах багатьох західних історико-географів. З радянських дослідників слід назвати прізвище Л.С. Берга, автора фундаментальної праці про історію радянських відкриттів і досліджень (“Очерки истории русской географической науки (плоть до 1923 года”, 1929 р. і “Очерки по истории русских географических открытий”, 1946 р., 1949 р.), Єсакова В.О і Соловйова А.І., М.А. Гвоздецького, Г.В. Наумова, В.О. Обручева, М.Г. Фрадкіна. Значний вклад у вивчення історії відкриттів і дослідження Півночі вніс колектив авторів Військово-Морського Флоту СРСР, який видав у 1953 році довідкове видання “Русские мореплаватели” [1]. Передмову, післямову та пояснення до текстової частини цього видання подав Й.П. Магидович. Останній разом із В.Й. Магидовичем у 70-х роках ХХ століття видав п’ятитомні “Очерки по истории географических открытий” [2]. Досить детально подається вклад окремих мореплавців, мандрівників та дослідників російського походження у працях співробітників Інституту Арктики й Антарктики АН СРСР, у сучасних науково-популярних виданнях.

Серед зарубіжних авторів найбільш повно історію арктичних відкриттів та досліджень подав Дж. Бейкер [3] у праці, що у 1950 році була видана у Москві під назвою “История географических открытий и исследований”. Передмову, післямову та коментарі до окремих частин праці Дж. Бейкера, що стосувалися території Російської імперії та тодішнього СРСР, подав той же Й.П. Магидович. Коментарі мають багато полемічних аспектів, що пов’язані із оцінкою вкладу тих чи інших дослідників у відкриття й дослідження Півночі.

Серед зниклих російських експедицій у Арктиці слід назвати, насамперед, експедиції лейтенанта російського флоту *Григорія Львовича Брусилова* шхуні “Святая Анна”. Експедиція у 1912 році вийшла із Петербурга для дослідження північних берегів Російської імперії та переходу в Тихий океан. Того ж року поблизу берегів півострова Ямал вона потрапила у льодовий полон, дрейфувала на північ, а потім на північний захід, до островів Франца-Йосифа. Подальша доля її невідома.

Того ж року інший російський полярний дослідник – *Володимир Олександрович Русанов*, який мав чималий досвід арктичних плавань і досліджень, – організував експедицію на судні “Геркулес” для пошуків кам’яного вугілля на островах Шпіцбергену. Виконавши це завдання, екіпаж судна В.О. Русанова вирушив до берегів Нової Землі, де сліди його загубилися. Лише у 30-х роках ХХ століття і пізніше сліди цієї експедиції було знайдено на берегах Карського моря.

Подібною була доля експедиції шведського повітроплавця і полярного дослідника Соломона Августа Андре, який 12 липня 1897 року разом із своїми супутниками Н. Стріндбергом і К. Френкелем на повітряній кулі “Орел” вирушив із гавані Віго на Данському острові в архіпелазі Шпіцберген в бік Північного полюсу. Очевидно, 14 липня через складні метеорологічні умови Андре вирішив приземлитися за 300 км на північ від Шпіцбергену і дістатися до найближчої землі. Останнє повідомлення про перебіг експедиції було отримане поштовим голубом в липні того ж року (експедиція перебувала під 82°01' пн.ш. і 15°05' сх.д.). Улітку 1899 р. біля північного узбережжя Ісландії і на півночі Норвегії було знайдено декілька буйків експедиції. Сліди експедиції були знайдені на острові Білому, що знаходиться на північний схід від Шпіцбергена. Всі троє полярники загинули від холоду. Про трагедію експедиції світове товариство довідалося через тридцять три роки, коли 6 серпня 1930 року були знайдені останки експедиції. Уцілілі щоденники й фотографії, які

були опубліковані в 1930 р. (в російському перекладі – в 1931 р.), дають наочну картину багатомісячної боротьби відважних аеронавтів із вічними льодами і холодом. Як вияснилося, у ході розслідування загибелі мандрівників, найслабшим місцем експедиції була неготовність до зустрічі із полярними холодами: ані теплої одежі, ані міцного намету на місці загибелі полярників не було [4].

Дещо раніше, у 1879 році, у США було організовано експедицію на чолі *Джорджем Вашингтоном Де-Лонгом* на судні “Жаннетта”. Метою цієї експедиції були пошуки експедиції А. Норденшельда (останній у 1878-79 рр. здійснював перше вдале наскрізне плавання з Атлантичного океану в Тихий на судні “Вега” із зимівлею в Колючинській губі) та досягнення Північного полюсу. Після відкриття ряду островів (Жаннетти і Генрієтти) судно зазнало значних пошкоджень і пішло на дно. Де-Лонг із частиною екіпажу у 1881 році досяг гирла річки Лени, де всі учасники переходу загинули від голоду.

Не є винятком і доля іншого російського полярного дослідника, геолога, географа і мандрівника Е.В. Толля (1858-1902?), який поставив собі за мету віднайти у Північному Льодовитому океані загадкову “Землю Санникова”.

Едуард Васильович Толль народився у Ревелі (зараз Таллінн, столиця Естонії). Закінчив Юр’євський університет в Дерпті (Тарту; 1882 рік). Мандрував як натураліст Середземномор’ям; відвідав Алжир і Балеарські острови, супроводжуючи у подорожі свого вчителя зоології – професора М. Брауна. Вивчав фауну Середземного моря і геологічну будову окремих островів.

У 1885-86 рр. Толль був помічником *Олександра Олександровича Бунге* в експедиції Петербурзької Академії наук на Новосибірські острови. Провів там цікаві й плідні геологічні, метеорологічні, ботанічні та географічні дослідження.

Навесні 1886 р. на чолі окремого загону дослідив острів Великий Ляховський, далі – Землю Бунге, острів Фаддєєвський (косу на північному заході острова назвав Стрілкою Анжу) і західний берег острова Новий Сибір, острів Котельний. На зворотному шляху на материк улітку того ж року упродовж півтора місяця об’їхав на нартах берегом увесь острів Котельний.

При ясній сонячній погоді на північ від цього острова бачив разом зі своїм супутником “конттури чотирьох гір, які на сході з’єднуються із низовинною землею” [8], і вирішив, що перед ним – “Земля Санникова” (як виявилось потім, – неіснуюча). Е.В. Толль провів геологічний опис острова Котельного, що було оцінено його сучасниками як “істинний географічний подвиг”. Окрім того, дослідник зібрав унікальну колекцію останків мамонтів [9].

Проведені Е.В. Толлем дослідження викопного льоду на Великому Ляховському острові до сьогоднішнього час залишаються неперевершеними. Їх опис увійшов у всі навчальні посібники із геології та фізичної географії, був перекладений на багато іноземних мов [5, 6].

Однак мрією життя Е. Толля були пошуки загадкової “Землі Санникова”, яку ще на початку ХІХ століття вперше побачив і описав якутський промисловець і полярний дослідник Яків Санников, поблизу острова Котельного. Е.В. Толль “бачив” цю землю під час своєї експедиції на Новосибірські острови в 1886 році. 13 серпня того ж року він записав у своєму щоденнику: “Горизонт совершенно ясный... В направлении на северо-восток 14-18 градусов ясно увидел контуры четырех столовых гор, которые на востоке соединялись с низменной землей. Таким образом, сообщение Санникова подтвердилось полностью. Мы вправе, следовательно, нанести в соответствующем месте пунктирную линию и надписать на ней: “Земля Санникова” [5, 9].

У 1892 році дослідник удруге вирушив на Новосибірські острови, намагаючись знову хоча б здалека побачити загадкову “Землю Санникова”. Однак його знову очікувала невдача.

На цей раз він був вже керівником експедиції. Основною метою експедиції були

розкопки мамонта, знайденого на узбережжя Східносибірського моря. Е.В. Толль добився того, що повноваження його експедиції були значно розширені. Розкопки мамонта були для Толля нецікавими: були знайдені лише фрагменти шкури, частина ніг і нижня щелепа. Інші результати експедиції, яка тривала рік і два дні, були набагато важливішими.

За рік Е. Толль пройшов у північні райони Якутії, в басейні річок Яни, Індигірки та Колими, де продовжив геологічні дослідження Івана Дементійовича Черського (останній помер тут улітку 1892 року), дослідив величезні простори між нижньою течією річок Лени та Хатанги, відвідав острів Котельний і знову “бачив” “Землю Саннікова” [5].

Повернувшись на материк, Толль разом із моряком-гідрографом *Євгеном Миколайовичем Шилейком* у червні проїхав через хребет Хараулах на Лену, дослідив і описав її дельту. Далі він перевалив через кряж Чекановського і пройшов на захід берегом від Оленька до Анабару, дослідив та закартував невисокий (до 315 метрів) гірський кряж між річками Оленьок і Анабар (названий Толлем хребтом В. Прончищева; він має довжину до 180 км і здійснюється над Північно-Сибірською низовиною). Учений зі своїми помічниками виконав також перше знімання нижнього Анабару (понад 400 км) і уточнив положення Анабарської губи: на попередніх картах вона показувалася на 100 кілометрів східніше від її істинного положення.

Далі мандрівники розділилися: Шилейко вирушив на захід, до Хатанзької губи, а Толль – на Лену, щоб відправити у Петербург зібрані колекції. Знову повернувшись на Анабар, він пройшов до поселення Хатанга, і між річками Анабар і Хатанга вперше дослідив північний виступ Середносибірського плоскогір'я (кряж Хара-Тас), а в межиріччі Анабару й Попігаю – короткий кряж Сюра-Джанги. Експедиція збрала значні ботанічні, зоологічні та етнографічні колекції.

Е.В. Толль склав перші гідрографічні карти Таймиру і Новосибірських островів. Він першим довів наявність давнього зледеніння на півночі Азії, а також провів маршрутне знімання на майже усьому протязі свого маршруту, провів магнітні спостереження, зібрав цікаві ботанічні та зоологічні колекції. Окрім того, Толль заклав продовольчі склади на Новосибірських островах для Фрітьофа Нансена, який планував свій знаменитий дрейф на судні “Фрам” до Північного полюса.

Ф. Нансен та Е. Толль дружили декілька років. Коли всі стали називати експедицію Нансена абсурдною, саме Толль взявся допомогти норвезькому полярному досліднику та вченому. Він закупив для Нансена прекрасних сибірських їзових собак.

Імператорське Руське Географічне товариство високо оцінило результати подорожі Е.В. Толля, нагородило його Великою срібною медаллю М.М. Пржевальського, а Академія наук нагородила його грошовою премією. Ім'я дослідника стало відомим у наукових колах Росії. Е.В. Толль брав участь у роботі Міжнародного геологічного конгресу в Цюриху, а Руське Географічне товариство відрядило його в Норвегію для привітання від імені Товариства знаменитого мандрівника й мореплавця Ф. Нансена.

В Норвегії Едуард Толль вивчав льодовики покривного типу, характерні для Скандинавії. Повернувшись в Росію, учений полишив службу в Академії наук і переїхав у Юр'єв, де розпочав роботу над науковим нарисом з геології Новосибірських островів та роботу із важливих завдань дослідження полярних країн. У ці ж роки вчений провів різноманітні дослідження у Прибалтиці.

Улітку 1899 р. Е. Толль брав участь під керівництвом *С.О. Макарова* у пробному плаванні криголаму “Ермак” (командир М.П. Васильєв) у Північному Льодовитому океані, в районі архіпелагу Шпіцберген. Толль наніс на карту понад 250 нових географічних об'єктів. Він також запропонував нове районування Таймиру.

У 1900 р. Е. Толль спорядив нову експедицію Петербурзької АН у Східносибірське море і сам очолив її. Він готувався вийти в море на вітрильно-моторній шхуні “Заря” (під командою лейтенанта *Коломейцева*, а з 1901 р. – *Ф.А. Матісена*) для пошуків “Землі

Санникова”. Потім передбачав пройти Північним морським шляхом в Тихий океан. Толль був впевнений що “Земля Санникова” існує. Це опосередковано підтверджувалося дослідженнями американського капітана Де-Лонга і видатного норвезького дослідника Ф. Нансена.

У червні 1900 року експедиція Едуарда Толля вийшла із Петербурга через Югорський Шар у східну частину Карського моря, до острова Таймир. На своєму шляху “Заря” зустріла важкий лід, не один раз потрапляла у льодовий полон. Поблизу півострова Таймир судно стало на першу зимівлю, під час якої учасники експедиції дослідили архіпелаг Норденшельда і значну ділянку Карського берега півострова Таймир. Учасник експедиції Ф.А. Матісен пройшов на північ через протоку Матісена і відкрив у архіпелазі Норденшельда декілька островів Пахтусова.

У 1901 р. шхуна досягла крайньої північної точки Євразії – мису Челюскіна, до якого вперше в 1742 р. дістався штурман експедиції Х.П. Лаптева *Семен Іванович Челюскін*. Шхуна Е. Толля була першим російським судном, яке досягнуло крайньої північної точки материка і Росії. Толль записав у своєму щоденнику: “Я думаю, что к мысу Челюскина должны прилежать острова, с которых прилетают перелетные пришельцы. Породы полуострова Челюскина проектируются на север, и в этом направлении нужно ожидать островов, не менее многочисленных, чем в Таймырских шхерах” [9].

Можливо, в один із погожих днів Толль міг бачити контури архіпелагу, який через 12 років було відкрито російськими гідрографами і названо “Північною Землею”. Однак, погожих днів не було, і випадок завадив Толлю відкрити Північну Землю. До того ж його манила до себе “Земля Санникова”. Шхуна “Заря” взяла курс на район, де Толль передбачав існування цієї “Землі”.

Командир судна М.М. Коломейцев через чвари із Толлем залишив судно у квітні 1901 р. і разом із *Степаном Расторгуєвим* за 40 днів пройшов близько 800 кілометрів до поселення Гольчиха, що розташоване в Єнісейській губі. В дорозі він відкрив річку Коломейцева (впадає в Таймирську затоку), а його супутник – острів Расторгуєва.

Новим командиром “Зари” став Ф. Матісен. Восени 1901 р. Толль пройшов на “Заре” навколо мису Челюскіна від Таймиру до острова Беннета майже чистою водою і безрезультатно шукав “Землю Санникова” на північ від Новосибірського архіпелагу. На другу зимівлю Толль залишився біля західного берега острова Котельний, у протоці Заря. Підійти до “Землі Санникова” через крижини було неможливо.

На початку червня 1902 року Толль разом із астрономом *Фрідріхом Георгієвичем Зеебергом* і двома супутниками якутами-промисловцями *Миколою Дьяконовим* і *Василем Гороховим* – вийшов на нартах із собачими упряжками, які тягнули дві байдари, до мису Високого Нового Сибіру. Звідти спочатку на крижині, яка дрейфувала в північному напрямі, а потім на байдарах дослідники перейшли до острова Беннетта для його дослідження. Восени зняти загін дослідників із острова повинен був екіпаж шхуни “Заря”.

Е.В. Толль дав детальні інструкції капітану на той випадок, якщо льодові умови будуть важкими, і судно не зможе здійснити плавання. У цьому випадку судно слід було залишити в гавані між Новосибірськими островами і островом Беннетта, а екіпажеві повернутися зимовим шляхом на материк за відомим маршрутом – з острова Котельного на Ляховські острови. Сам Толль планував повернутися до морозів на Новосибірські острови, а потім зимовим шляхом (кригою) перейти на материк. Він вірив в успіх задуманого.

Із острова Беннетта загадкової “Землі Санникова” Е.В. Толль не знайшов. Попередні домовленості були зірвані через неможливість судна “Заря” підійти до острова Беннетта. Цьому перешкодили надзвичайно важкі льодові умови. До того ж на шхуні закінчилися запаси вугілля. Капітан зробив все можливе, щоб пробитися на місце зустрічі із Е.В. Толлем, однак змушений був відмовитися від подальших безуспішних спроб штурмувати крижані поля. На превеликий жаль, минув термін, до якого судно повинно було підійти до острова, –

3 вересня. У цей час у загоні Толля закінчилися продукти.

Восени, після невдалих спроб пробитися до острова Беннета, “Заря” прибула в бухту Тіксі, на південний схід від дельти Лени. Через декілька днів до острова підійшов пароплав “Лена”, на який було перевантажено значний науковий матеріал, зібраний за два роки експедицією Е.В. Толля.

У 1903 р. була організована рятувальна експедиція для пошуків Едуард Толля. Цю експедицію очолив *Олександр Васильович Колчак*. Він одразу ж розпочав пошуки загону Толля.

15 серпня 1903 р. *Никифор Бегічев*, військовий моряк із “Зари” із декількома рятувальниками на вельботі вийшов у відкрите море і взяв курс на мис Емма острова Беннетта. Як вважалося тоді, Толль та його супутники змушені були зимувати на острові Беннетта, а тому врятувати їх було не важко.

Перехід відкритим морем тривав два дні. Вже 17 серпня вельбот підійшов до південного берега острова Беннетта. Сліди експедиції Толля були знайдені одразу ж. Один із учасників рятувальної експедиції знайшов на прибережній відміліні кришку від алюмінієвого казанка. Згідно із попередніми домовленостями, Толль повинен був залишити відомості про експедицію на мисі Емма.

18 серпня декілька учасників пошуково-рятувальної експедиції вирушили на мис Емма. Перед мисом вони знайшли сліди двох стоянок Толля, а на мисі Емма – документи експедиції, вкладені у три пляшки. У першій пляшці, датованій 25 липня 1902 р., Толль повідомляв, що 21 липня дістався на байдарках до острова. Звідси він планує перейти на східне його узбережжя, а одна з партій прибуде на мис Емма до 7 серпня. Друга записка була названа “Для ищущих нас” і містила детальний план острова Беннетта. В третій записці, яку написав Зеєберг, містився такий текст: “Нам оказалось более удобным выстроить дом на месте, указанном на этом листке. Там находятся документы. 23 октября 1902 года” [5].

Групу, яка працювала на Новосибірських островах, вдалося врятувати. Знайдені матеріали та колекції експедиції були опрацьовані спеціальною комісією Петербурзької АН.

Рятувальники знайшли на березі острова Беннетта два песцеві капкани і чотири ящики, в яких знаходилися зібрані Толлем геологічні колекції. Неподалік знаходився невеликий будинок, який до половини був наповнений снігом і перетворився у льодяну глибу. Тут було знайдено анемометр, ящик із дрібними геологічними зразками, банку із патронами, морський альманах, чисті записники, банку з-під порошу і консервів, викрутку, декілька пустих пляшок. З-під каміння рятувальники дістали парусиновий ящик із коротким звітом Толля, який був адресований Російській АН. Аналіз звітів показував, що Толль вірив у існування “Землі Санникова”, однак не зумів “розгледіти” її з острова Беннетта.

Коли в Толля закінчилися продукти, він і його супутники вирішили пробитися на південь. У листопаді 1902 р. вони вийшли на молодий лід у напрямі до Нового Сибіру і зникли без вісті.

Очевидно, Толль був впевнений у тому, що яхта “Заря” обов’язково підійде до острова, а тому, коли вияснилося, що надії на прибуття яхти марні, займатися промислом було пізно: птахи відлетіли на південь, олені перейшли від переслідування на лід.

22 листопада 1904 р. на засіданні Комісії Російської Академії наук було прийнято рішення вважати всіх учасників походу загиблими. Одночасно було виділено грошову премію тому, хто знайде зниклу експедицію чи її частину, і меншу премію для тих, хто вкаже на сліди її перебування. Ці премії так і не були нікому присуджені [6].

Щоденник Е.В. Толля, написаний ним не для відкритого друку, був адресований дружині – Еммеліні Толль. Він обривається на даті 5 червня 1902 р. Льоди Арктики до наших днів оберігають загадку загибелі Толля та його трьох товаришів-супутників.

На відміну від більшості мандрівників, Е. Толль, як і Ф. Нансен, започаткував комплексне вивчення природи Арктики. Наукові результати трьох полярних експедицій

Е.В. Толля склали сім томів у виданнях Петербурзької Академії наук [7]. Дослідження цих експедицій були присвячені питанням географії, ботаніки, зоології, земному магнетизмові і особливо геології та гляціології.

Основні праці Е.В. Толля, видані в Росії: “Плавание на яхте “Заря” (М., 1959 р.), “Ископаемые ледники Ново-Сибирских островов, их отношение к трупам мамонтов и к ледниковому периоду. На основании работ двух экспедиций, снаряженных Академией наук в 1885-1886 и 1893 годах” (у “Записках Русского географического общества”. Том 32 (1), СПб., 1897), “Научные результаты Русской полярной экспедиции в 1900-1903 гг. под начальством барона Э.В. Толля” (СПб., 1909-1915 pp) [7].

Ім'ям Е.В. Толля названо затоку у східній частині Карського моря, на північному виступі півострова Таймир (відкрита у 1741-42 рр. загоном Х. Лаптева і описана експедицією Толля в 1900/01 рр. під час зимівлі), гору на Новій Землі, плато на острові Котельний, гору на острові Беннетта, мис на острові Циркуль в шхерах Мініна [2, 5, 7].

Література:

1. Русские мореплаватели. – М., 1953. – С. 559.
2. *Магидович И.П., Магидович В.И.* Очерки по истории географических открытий. В 5-ти томах. – М., 1985. – Том 4. – С. 79-80.
3. *Бейкер Дж.* История географических открытий и исследований. – М., 1950. – С. 286, 539.
4. *Белов М.И.* По следам полярных экспедиций. – Л., 1977. – С. 56.
5. *Внуков Н.* Великие путешественники: Биографический словарь. – СПб., 2000. – С. 629-632.
6. *Дубровская О.Н.* Краткая история географических открытий. М., 2002. – С. 461, 466-469.
7. Краткая географическая энциклопедия. – Том 5. – С. 523.
8. 100 великих путешественников. – М., 2000. – С. 561-565.
9. *Виттенбург П.В.* Жизнь и научная деятельность Э.В. Толля. – М.-Л., 1960.

Summary:

Potokiy Mykhajlo. UNCOMPLETED EXPEDITION OF EDURDA TOLLYA.

The questions of motion of expeditions of the Russian arctic researcher and traveller Eduard Tollya (1858-1902?) are examined for the searches of "Earth Sannikova" in the Arctic Ocean.

Надійшла 20.10.2008р.